

Анотація

Цитряк В.Я. Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні. – Стаття.

Основна увага у статті приділяється еволюції розвитку інституту відповідальності за хабарництво у вітчизняному праві, виокремлення етапів такого розвитку. Крім того, автором аналізуються операційні поняття, які характеризують підкуп-продажність службовців у різні періоди існування нашої держави.

Ключові слова: корупція, хабарництво, службові злочини, підкуп.

Summary

Zytryak V.Y. Bribery: historical and legal aspects of the social phenomenon and counteraction to him in Ukraine. – Article.

An article is mainly focused on the transformation of the institute of responsibility for bribery in Ukrainian law. It is also focused on the analysis of periods of its development. The author also analyses terminology that characterizes the corruption of civil servants during different periods of Ukraine's independence.

Key words: corruption, bribery, crimes of civil servants, subornation.

УДК 343.9:343.359.3

Т.В. Мельничук

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ
НА ЕКОНОМІЧНУ КОНТРАБАНДУ**

Постановка проблеми. Сьогодні контрабанда вийшла за рамки розуміння її тільки як класичного транскордонного злочину, який перебуває в полі уваги правоохоронців межуючих держав. З поступальним розвитком світових економічних процесів контрабанда набула міжнародного та організованого характеру. Окремі злочинні формування, які спеціалізуються на контрабанді, мають тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, контролюють ринки збуту та канали транзиту підакцизних товарів, торгівлю викраденим автотранспортом, металобрухтом тощо. З метою контрабанди відбуваються багато розкрадань, вчиняються посадові злочини. Вона дозволяє уникати від сплати митних платежів, одержувати від злочинної діяльності максимальний прибуток, переказувати грошові кошти на рахунки в іноземні банки та у такий спосіб нагромаджувати капітал. Одним із нагальних питань для сучасної теорії та запобіжної практики є пошук оптимального балансу між економічно-позитивними та репресивними заходами впливу на митні злочини, зокрема проблема запобігання контрабанді засобами кримінального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика у науковій площині не нова. Про її нагальність свідчать праці українських та зарубіжних вчених, присвячених кримінологічному вивченню злочинності у зовнішньоекономічній сфері – О.В. Білецького, А.І. Бутенко, А.І. Берлача, А.А. Вітвицького,

Ю.П. Гармаєва, Т.А. Діканової, О.Ф. Долженкова, С.П. Дорожкова, В.Д. Ларишева, Ю.І. Сучкова тощо. Кримінально-правові аспекти контрабанди висвітлювались у дисертаційних роботах О.М. Омельчука, О.В. Процюка. Враховуючи спорідненість кримінально-каранної контрабанди та порушення митних правил, науковий інтерес становлять праці з адміністративної деліктології – Ю.Я. Грошовика, Є.В. Додіна, С.В. Ківалова, А.І. Педешка та ін.

Метою статті є вивчення кримінологічних основ криміналізації економічної контрабанди та оцінка її упереджувальних можливостей.

Виклад основного матеріалу. Під контрабандою в законодавстві України розуміється переміщення певних предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Зазначені норми розташовані в чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України у розділі VII – «Злочини у сфері господарської діяльності» (ст. 201) та у розділі XIII – «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» (ст. 305).

Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити три види кримінально-каранної контрабанди залежно від предметів переміщення:

1. Товари, валюта, цінності, інші предмети, вартість яких у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.
2. Історичні та культурні цінності, отруйні та сильнодіючі, радіоактивні і вибухові речовини, зброя та боєприпаси, незалежно від їх вартості.
3. Наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори.

Так, за даними Державної митної служби України, протягом 2009 року порушено 318 кримінальних справ про контрабанду та шахрайства на загальну суму 445,9 млн грн, а також зафіксовано 22 005 порушень митних правил на суму майже 14,6 млрд грн [1].

Предметами контрабанди були: наркотичні засоби (113 справ), промислові товари (98), транспортні засоби (39), продовольчі товари (26), історичні та культурні цінності (19), зброя (16), валюта (5), отруйні та сильнодіючі речовини (3 справи). (Діаграма 1).

Діаграма 1

Для порівняння: протягом 2007 року порушено 294 кримінальні справи про контрабанду на загальну суму 421,0 млн грн, що на 13 справ та на 142,9 млн грн більше, ніж у 2006 році. Протягом 2007 року вилучено предметів правопорушень на суму 387,7 млн грн, у тому числі: промислових товарів, сировини та матеріалів – на 181,0 млн грн; продовольчих товарів й сільгосппродукції – на 36,8 млн грн; валюти – на 66,1 млн грн; транспортних засобів – на 98,4 млн гривень.

У 2008 році середня вартість предметів правопорушень у справах про порушення митних правил збільшилась на 210 тис. грн (у 2007 році – 34 тис. грн, у 2008 році – 243,7 тис. гривень) [2].

Таким чином, структура митних злочинів свідчить про те, що частка справ, які порушені у зв'язку контрабандою товарів, у середньому складає понад 50% від загальної кількості кримінальних справ.

Контрабанда, предметом якої є товари, в літературі дістала назву економічної контрабанди. Згадується цей термін і в законодавстві. Зокрема, Модельний КК країн СНД встановлює відповідальність за контрабанду з урахуванням специфіки об'єкту посягання:

1) контрабанда як злочин проти суспільної безпеки, коли предметом незаконного переміщення через митний кордон є наркотичні засоби, психотропні, сильнодіючі, отруйні та інші небезпечні речовини, зброя, військова техніка, зброя масового ураження та інші небезпечні речовини, засоби або предмети;

2) економічна контрабанда як злочин проти порядку здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності, коли предметом незаконного переміщення через митний кордон є інші товари та предмети.

Причому економічна контрабанда вважається злочином середньої тяжкості, але контрабандні дії, вчинені організованими групами, – особливо тяжким злочином. Окремо рекомендується встановлювати відповідальність за ухилення від сплати митних платежів [3].

Законодавці деяких держав-учасниць СНД, сприйнявши рекомендації Модельного КК, виділили в кодексах своїх республік два види контрабанди. Так, у КК Узбекистану контрабанда підрозділяється на два види: як злочин проти суспільної безпеки (ст. 246) і економічна контрабанда, визначувана як порушення митного законодавства (ст. 182), яка належить до «злочинів проти основ економіки». Аналогічні норми містяться у кримінальному законодавстві Казахстану, Азербайджану, Російської Федерації [4].

І якщо щодо контрабанди вилучених із цивільного обігу предметів питання доцільності кримінально-правової реакції майже не ставиться (дискусії стосуються, власне, удосконалення формулювань кримінально-правових норм, як у разі із змістовним навантаженням понять «історичні та культурні цінності» я предмета контрабанди), то доцільність притягнення до кримінальної відповідальності за економічну контрабанду багато в чому ставиться під сумнів.

Дискусія про кримінально-правовий вплив на економічну контрабанду в Україні має як своїх прибічників, так і противників – і серед науковців, і серед практичних працівників.

Так, прибічником радикального варіанта вдосконалення законодавства виступає Н.О. Гуторова. Науковець пропонує: по-перше, декриміналізувати контрабанду предметів, не вилучених з вільного цивільного обігу, оскільки суспільна небезпека цього діяння за умов ринкової економіки не є достатньою для злочину; по-друге, виокремити у КК ухилення від сплати митних платежів як спеціальний склад злочину щодо діяння, передбаченого ст. 212 КК, який завдяки своєму способу буде характеризуватись більш високим ступенем суспільної небезпеки [5]; по-третє, розглядати протиправне переміщення предметів, вилучених з вільного обігу, а також історичних і культурних цінностей як злочини проти суспільної безпеки і громадського порядку [6].

Подібні пропозиції висловлюються й практиками. Зокрема, колишній голова Держмитслужби України О. Єгоров зазначив, що випадки протиправного переміщення валюти, товарів і предметів через кордон мають кваліфікуватися як порушення митних правил, зі всіма належними правовими наслідками, у тому числі й з конфіскацією незаконних вантажів за рішеннями суду. Такий порядок, з одного боку, помітно прискорив і збільшив би надходження у бюджет, а з іншого – значно спростив процедуру дізнання і розгляду адміністративних справ у митницях і органах слідства. А сьогодні у нас є справи, що зависають у судах від 5 до 8 років. Бо йдеться про позбавлення волі... [7]. Його підтримує і чинний очільник Держмитслужби В. Хорошковський. За його словами, контрабандою має залишитися те, що нею, власне, і є: наркотики, зброя, історичні цінності тощо. Решта – це товари, нехай у невиправдано величезній кількості, але це ж однаково товар. Такі товари не несуть кримінального відтінку, проте вони не повинні переміщатися через кордон, бо руйнують внутрішній ринок. Тому правильніше їх просто конфіскувати, а не включати всю державну машину, яка довго й повільно працює, – й це ні до чого не приводить. Працюють слідчі, складають протоколи, а в результаті ця партія однаково кудись зникає [8].

Були зроблені спроби й законодавчого закріплення декриміналізації економічної контрабанди. Зокрема, відповідний законопроект був внесений на розгляд Верховної Ради Президентом України у 2008 році [9]. Ним пропонувалось виключити з диспозиції статті 201 КК такий предмет контрабанди, як товари (у тому числі стратегічно важливі сировинні товари), внаслідок чого кримінальна відповідальність за контрабанду повинна була наступати лише за незаконне переміщення через митний кордон України предметів, що вилучені з цивільного обігу, незалежно від їх вартості. Разом з тим, ініціатори проекту пропонують посилити адміністративну відповідальність за незаконне переміщення вказаних товарів через встановлення жорсткіших санкцій статей 351, 352 Митного кодексу (далі – МК). З одного боку, це мало б спростити процедуру притягнення до відповідальності осіб, винних у незаконному переміщенні товарів через митний кодон України, та зменшити витрати на проведення досудового слідства у кримінальних справах про контрабанду, а з іншого – сприяти наповненню державного бюджету за рахунок надходження додаткових коштів.

Проте законопроект був відхилений з міркувань того, що нова редакція санкцій статей 351 та 352 МК не тільки не усуває проблемні моменти існуючих

положень цього Кодексу щодо застосування такого виду стягнення, як конфіскація, а й загострює їх.

В.А. Суворкін вважає, що набагато правильнішим було б збільшити, наприклад, у десять разів кваліфікуючу (вартісну) ознаку цього злочину – великий розмір [10], враховуючи п. 22.5. Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [11].

Противником декриміналізації контрабанди товарів є також Б.С. Левік. Економічну контрабанду він називає ударом по економіці України, підґрунтям для організованих злочинних угруповань, однією з основ «тіньової економіки» [12]. Солідарні з ним Л.Ф. Рогатих [13] та О.О. Дудоров [14].

Таким чином, якщо підсумувати висвітлену дискусію, аргументами «за» декриміналізацію економічної контрабанди є: 1) порівняно знижений рівень суспільної небезпеки; 2) спрощення процесуальної діяльності при одночасному поживленні наповнення держбюджету; 3) економія заходів кримінальної репресії; 4) позитивний досвід у цьому плані деяких зарубіжних країн. Міркування «проти» декриміналізації економічної контрабанди: 1) саме товари, зокрема автомобілі, сільськогосподарська продукція, продукти широкого вжитку, дорогоцінні метали, оргтехніка, є найбільш поширеними проявами контрабанди в Україні; 2) декриміналізація дозволить значній кількості правопорушників уникнути кримінальної відповідальності за вчинення контрабандних дій, а з іншого – знизить гарантії законності застосування відповідних санкцій, оскільки передбачені МК процедури притягнення до відповідальності, розгляду справ та застосування стягнень містять значно менше таких гарантій, аніж процедури реалізації кримінальної відповідальності, передбачені КПК України; 3) декриміналізація спровокує суттєве збільшення обсягів контрабанди, зумовить незахищеність вітчизняного товаровиробника; 4) відсутність кримінальної відповідальності спричинить зростання корупції в митних органах, адже «закрити очі на порушення митних правил легше».

Висновки. Не претендуючи на остаточне вирішення дискусії про можливості кримінально-правового впливу на економічну контрабанду, вважаємо за необхідне підсумувати. Пропозиції щодо повної або часткової декриміналізації економічної контрабанди в Україні у сучасних умовах мають раціональне зерно, але вони повинні бути науково обґрунтованими, відповідні законопроекти мають проходити кримінологічну експертизу. Без налагоджених адміністративно-правових механізмів відповідальності за порушення митних правил та результативної боротьби із корупцією в державі про недоцільність кримінально-правового впливу на економічну контрабанду говорити зарано. Негативною тенденцією сучасної контрабандної діяльності є участь корумпованих працівників митниці, які нерідко обіймають високі «пости» в ієрархії злочинної спільноти або відіграють координуючу роль при проведенні контрабандних операцій, не кажучи вже про надання ними посередницьких послуг правопорушникам щодо створення «зелених коридорів» на кордонах та свідомого заниження мита. При розгляді питання про скасування кримінальної відповідальності за контрабанду товарів вважаємо за будь-яких обставин недоцільною декриміналізацію

так званих кваліфікованих видів економічної контрабанди, зокрема вчинену за участі службових осіб або організованих злочинних угруповань, тощо.

Література

1. Головні досягнення у роботі Держмитслужби протягом 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua>.
2. Основні підсумки діяльності Держмитслужби у 2007-2008 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua>.
3. Модельный Уголовный кодекс: Рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств: Принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств: Постановление № 7-5 от 17 февраля 1996 года.
4. Курс уголовного права. Т. 4: Особенная часть / под ред. Г.Н. Борзенкова и В.С. Комиссарова. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2002.
5. Раніше подібні пропозиції також висловлювались. Див.: Молодик В.В. Кримінологічні та кримінально-правові аспекти відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1999. – С. 16.
6. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона держаних фінансів України: монографія. – Х.: Вид-тво Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – С. 111, 168-169, 201.
7. З інтерв'ю колишнього голови Держмитслужби Олександра Єгорова // Контракти. – 2005. – № 48.
8. Малярчик К. Валерій Хорошковський: про теорію маленьких перемог // Дзеркало тижня. – 2008. – № 10 (689).
9. Проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушенням митних правил» (реєстр. № 3359 від 12. 11. 2008 р.).
10. Суворкін В.А. Проект змін до законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил: актуальність, доцільність, відповідність світовим стандартам // Митна справа. – 2008. – №6(60) – С. 20-25.
11. Так, згідно з п. 3 постанови ПВСУ від 3 червня 2005 р. № 8 «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил» (із змін., внесеними постановою від 30.05.2008 № 8) при вирішенні питання щодо розміру контрабанди судам слід керуватися Законом від 22 травня 2003 р. № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб». Названим Законом запроваджені податкові соціальні пільги, розміри яких визначені у ст. 6. У п. 22.5 ст. 22 цього Закону передбачено: якщо норми законів містять посилення на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 грн, крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 Закону для відповідного року. Зазначена сума обчислюється виходячи з мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року, за формулою: 1 мінімальна заробітна плата * відповідний% : 100% = розмір соціальної пільги.
12. Левік Б.С. Контрабанда – прояв організованої злочинності міжнародного масштабу, одна з основ тіньової економіки України, проблеми та аспекти боротьби // Проблеми боротьби з корупцією і організованою злочинністю. Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. – К., 1998. – Том 10. – С. 77–89.
13. Рогатых Л.Ф. Контрабанда : проблемы уголовно-правовой характеристики : автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – СПб., 1999. – 24 с.
14. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія / О.О. Дудоров. – К.: Юрид. практика, 2003. – 924 с.

Анотація

Мельничук Т.В. Деякі питання кримінально-правового впливу на економічну контрабанду. – Стаття.

Сьогодні контрабанда вийшла за рамки розуміння її тільки як класичного транскордонного злочину, який перебуває в полі уваги правоохоронців межуючих держав. Нагальне питання для сучасної теорії та запобіжної практики є пошук оптимального балансу між економічно-позитивними та репресивними заходами впливу на митні злочини, зокрема проблема запобігання контрабанді засобами кримінального права.

Ключові слова: економічна контрабанда, кримінально-правовий вплив, декриміналізація.

Summary

Melnychuk T.V. Some questions of criminal and legal influence to the economic contraband. – Article.

Nowadays contraband has been came out from the measure if its understanding as classical and transboundary crime. The urgent question for the modern theory and practice is a searching of optimal balance between economically-positive and repressive measures of influence on customs crimes, in particular a problem of the prevention of contraband by means of the criminal right.

Key words: economic contraband, criminal and legal effect, the decriminalization.

УДК 343.9:343.37(477)

Д.М. Харко

**КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ТА ОЗНАК СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ
ЯК ФАКТОРА ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Сучасний стан української державності, який переживає Україна, є особливо складним, оскільки він пов'язаний з руйнуванням економічних та ідеологічних постулатів, тобто сьогодні це є перехідний етап у процесі становлення господарської системи відносин, побудованих на принципах ліберальної економіки. Чи не найважливішою умовою розвитку ліберально-економічних ринкових відносин є створення відповідного дієвого законодавчого підґрунтя, недосконалість якого на сьогодні призводить до вчинення протиправних діянь в економічній сфері. Незважаючи на використання вітчизняними науковцями поняття «економічна злочинність», у кримінальному праві та кримінології офіційно воно не закріплено. Стверджується, що сутнісні ознаки такого поняття взагалі досить складно чітко визначити через їх умовність. Питання щодо сутності економічної злочинності у вітчизняній кримінології розробляли: О. Кальман, В. Глуценко, В. Білецький, О. Дудоров, А. Клименко, О. Горбань, І. Карпець, В. Білоус, В. Попович, О. Користін, О. Турчинов, З. Варналій, В. Корж, В. Лисенко, М. Смирнов, П. Цимбал, П. Орлов, А. Закалюк та ін., а також відомі російські вчені, такі, як: Л. Гаухман, А. Белкін, Є. Дементьєва, А. Долгова, І. Рогов, Н. Кузнецова, Л. Бертовський, О. Корчагін, але найбільш масштабні дослідження економічної злочинності були виконані такими науков-